

ГЕНДЕРДИК СЕЗИМТАЛ ЖУРНАЛИСТИКА БОЮНЧА ЧАКАН ОКУУ КИТЕБИ

МАЗМУНУ

1. АВТОРДОН.....	3
2. КИРИШҮҮ.....	4
3. КЫРГЫЗСТАНДА ЭЛ АРАЛЫК МАКУЛДАШУУЛАРДЫН АЛКАГЫНДА	
4. ГЕНДЕРДИК ТЕҢЧИЛИКТИ ИЛГЕРИЛЕТҮҮ ИШ-АРАКЕТТЕРИ.....	7
5. ГЕНДЕРДИК СЕЗИМТАЛ ЖУРНАЛИСТИКАНЫН ПРИНЦИПТЕРИ.....	10
6. АЯЛДАРГА БОЛГОН ЗОРДУК-ЗОМБУЛУК ОКУЯЛАРЫН	
7. ЧАГЫЛДЫРУУДА НЕГИЗГИ ГЕНДЕРДИК АСПЕКТИЛЕРИ.....	14
8. ГЕНДЕРДИК СЕЗИМТАЛ МАТЕРИАЛДАРДЫ ЖАСОО БОЮНЧА	
9. АДИСТЕРДЕН КЕҢЕШТЕР.....	28
10. ГЕНДЕРДИК СЕЗИМТАЛ ЖУРНАЛИСТИКАГА УМТУЛУУ	
11. БОЮНЧА МАКУЛДАШУУ.....	31
12. МЕДИАЛАР ҮЧҮН ГЕНДЕРДИК ЭТИКАЛЫК КОДЕКС.....	32
13. ИШ ОРДУНДАГЫ ТЕҢЧИЛИКТИ ЭСЕПКЕ АЛУУ ҮЧҮН ЧЕК-БАРАКЧА.....	33
14. КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТ.....	34

Гендер маселелерин журналистикада чагылдырууда теңчиликте сактоо үчүн журналист өзү адам катары табиятынан гендердик сезимтал болушу керек деп эсептейм. Болбосо өзү дагы гендердик стереотиптердин курмандыгы болуп саналат. Журналисттин көз карашы өзгөрмөйүн аны эч ким макалаңда гендердик сезимтал журналистиканын принциптерин сакта, деп мажбурлай албайт. Анткени ал бул теманы түшүнбөсө, ички позициясы менен дал келбесе, материалды кантип жасайт?! Тилекке каршы, айрымдары гендердик теңчилик улуттук баалуулуктарга каршы келет деп эсептейт. Бул абдан өкүнүчтүү.

Колуңузда кармап турган гендердик сезимтал журналистика боюнча чакан окуу китебинде жергиликтүү жана чет элдик адистердин сунуштарын, колдонмо китеп, материалдарын, Интернетте ачык булактарды пайдаланып гендер жана гендердик стереотип деген эмне, гендердик балансты кармануу, гендер темасында тексттерди кантип туура жазуу керектигин кенен жана жакшылап түшүндүргөнгө аракет жасадым. Мындан тышкары, кесиптештердин гендер темасында жазылган материалдарына саресеп салып гендердик сезимтал журналистиканын кандай принциптери бузулгандыгын аныктоо иш-аракеттери жасалат. Бул окуу куралын жазууда абройлуу кесиптештерим жана эл аралык деңгээлдеги адистердин эмгектерин колдондум. Балким айрым бирөөнүн көз карашында маанилүү деп

“Гендер маселелерин журналистикада чагылдырууда теңчиликте сактоо үчүн журналист өзү адам катары табиятынан гендердик сезимтал болушу керек. Тилекке каршы, айрымдары гендердик теңчилик улуттук баалуулуктарга каршы келет деп эсептейт. Бул абдан өкүнүчтүү”

эсептелген пикирлер, документтер же башка маселелер камтылган жок. Ал үчүн кечирим сурайм.

Окуу китепче айрыкча журналисттер үчүн маанилүү. Мындан тышкары блогерлер, журналистика факультеттеринин окутуучулары жана студенттерине багытталган.

Аял же эркекке карата зордук-зомбулукка байланыштуу проблемаларды коомдогу гендердик теңсиздиктин кесепеттери деп баалап, мыйзамдардагы мүчүлүштүктөрдү атап, аны жоюу үчүн сунуштарды берип улуттук укуктук талаанын алкагында өлкөдөгү жооптуу органдардан аялдар менен эркектерди коргоо боюнча отчеттуулукту акыркы жылдары жарандык коом жана ЖМК өкүлдөрү талап кылып безилдеп келе жатышат. Буга Бурулай, андан кийин Айзаданын кайгылуу окуялары түрткү болду.

Мындай окуяларды журналист жана блогерлер түрдүү ракурстан чагылдырып келишет. Гендердик стереотиптерге ууланган калемдерден жаралган материалдар беделдүү ЖМКлардан тарап жаткандыгы өкүндүрөт. *Журналисттердин Бурулайдын окуясын кантип чагылдырганына китепчинин акыркы беттеринде кененирээк токтолобуз.*

Ушул жана башка көптөгөн мисалдарды эске алуу менен бул гендер маселесине дагы бир жолу кайрылып элементардуу түрдө гендер деген эмне,

гендердик стереотиптер, гендер балансын кармануу тууралуу темага дагы бир жолу кайрылып китепче катары чыгарып таратууну туура көрдүк.

КИРИШҮҮ

Дүйнө жүзү боюнча көпчүлүк аялдар таңууланган “ролду” аткарууга көнүшкөн. Алардын функциялары үйдөгү, үй чарбасындагы жоопкерчилик жана иш-аракеттер менен чектелген. Ошону менен алар билим алуу жана өз оюн билдирүү эркиндиги ж.б. у.с. укуктарын алуу мүмкүнчүлүгүнөн артта калууда. Мындай учурда коомдо жана жашоонун башка тармактарында аялдардын үнү угулбай калат. Ушундай таңууланган «аялдардын ролу» жөнүндө коомдогу ишенимдер аялдардын укуктарынын олуттуу бузулушуна алып келүүдө. Аялдарды сөз эркиндигинен ажыратуу бул алардын укуктарын чектегендикке жатат жана, ага жараша, социалдык бийлик структураларында аялдардын статусу төмөндөйт¹.

Гендердик-сезимтал журналистика боюнча талкууларда көбүнчө аялдарга басым жасалып келет. Анткен менен гендердик маселелерде аялдардын да, эркектердин да кызыкчылыктары камтылган, гендер темасына карата дискуссияларда аялдардын да, эркектердин да көз карашы эске алынууга тийиш. Айрым прогрессивдүү иш-аракеттер байкалгандыгына карабастан, журналистикада гендер көйгөйлөрүн жалпыга маалымдоо каражаттарында чагылдыруу дагы деле жетишсиз мүнөздө жана колдо бар натыйжаларды колдонуу менен, мүмкүн болгон сунуштамаларды берүүнү талап кылат. Гендер темасын кандай чагылдыруу керектиги тууралуу адистер тарабынан даярдалган сунуштар китептин акыркы

*«Гендер» - эркек менен аялдын социалдык ролун билдирген термин.
Бул ролдор социалдык, саясий, экономикалык жана маданий ынанымдары жана
контекст менен аныкталышы мүмкүн.*

беттеринде келтирилди.

Азыркы ЖМКлар жасаган маалыматтарга көз чаптырып көрсөк, аялдардын жана эркектердин образына байланыштуу гендердик стереотиптер басымдуулук кылат. Журналист жасаган материалда көбүнчө аял - бул сексуалдык объект же эркектин бактылуу үй кожойкеси - сүйлөшкөн кызы, ал сексуалдуулук, баш ийүү, күйөөсүнө кам көрүүгө умтулуу, сырткы келбетине ашыкча көңүл буруу, амбициянын жоктугу жана коомдук иштерге кызыгуу менен байланыштуу. Заманбап эркек - бул ийгиликтүү бизнесмен, супермен катары чагылдырылат, ал үчүн алсыздыктын көрүнүшү жана ден - соолугуна кам көрүү мүнөздүү эмес, ал полигамияга жакын жана көбүнчө агрессивдүү мүнөзгө ээ. Акыркы жылдары медиарынокто гендердик

---

¹ Журналистикага укук коргоочулук көз караш, Вьетнам (The human rights-based approach to journalism: Training manual Viet Nam). Шилтеме: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179185>

багыттагы феминизмдин жана эркектиктин заманбап сүрөттөрү басымдуулук кыла баштады.

Ошентип, ЖМК эскирген гендердик тартипти реанимациялоодо, салттуу гендердик моделдер, атап айтканда аялдардын коомдук турмушка катышуусунун патриархалдык модели, үй эмгегин гендердик бөлүштүрүү жөнүндө түшүнүктөрдү берүүдө маанилүү ролду ойнойт, бул өз кезегинде социологдордун пикири боюнча азыркы эркектер менен аялдардын мамилелеринде олуттуу карама-каршылыктарга алып келет, бекемдейт, күчөтөт. Бирок, мындан дагы кооптуу маселе - коом гендердик мамилелер чөйрөсүндөгү реалдуу абалды түшүнбөгөндүгүндө, журналисттер болсо алар тууралуу жазышпайт, анткени маанилүү деп эсептебейт же жакшы аңдап билбегендиктен жөн гана унчугушпайт. Заманбап журналистиканын гендердик маселелерге карата калыптанып калган стереотиптүү мамилеси ачык айтылбаган гендердик сынга жана эркек менен аялдын өзүн-өзү цензурасына шарт түзөт. Тилекке каршы, журналисттер өздөрү билип-билбестен аудиторияга гендердик стереотиптерди таңуулай беришет. Гендердик мамилелер конкреттүү тема болбогон учурларда дагы, алар эне тилге мүнөздүү лексикалык жана грамматикалык формалардын гендердик асимметриясында жашыруун "кастык тилин", патриархалдык же сексисттик мүнөздөгү макал-лакаптарды жана сөздөрдү колдонушаарын биз көрүп жүрөбүз.

Айрым журналисттер гендер темасын батыш өлкөлөрүнө таандык түшүнүк жана жашоо чөйрөсү катары таанып, Кыргызстанга жат көрүнүш катары кабылдаганы өкүндүрбөй койбойт. Мындан тышкары алар эркектер менен аялдардын укуктарын жөнгө салуучу мыйзамдар жана ченемдик актылар менен тааныштыгы жок. Гендердик тематикадагы материалдарды даярдоодо бул чөйрөдөгү эксперттерге кайрылуу практикасы өнүккөн эмес.

Мындай мамиле коомдун аң-сезиминин өнүгүшүнө тоскоол болуп, адамдардын гендердик маселелерге карата кайдыгерлигин жаратып, ички каршылыкка жана эркектер гана эмес, аялдар тарабынан да гендердик маселеге комплекстүү мамиле кылуу идеяларына ачык каршы туруусуна алып келүүдө. Албетте, ЖМКларда заманбап, жигердүү жана ийгиликтүү аялдар жана эркектер жөнүндө гендердик теңчилик мүнөзүндөгү макалаларды да жолуктурууга болот. Бирок бул материалдар чыныгы абалды чагылдыруу үчүн жетишсиз. Ошондуктан, маалыматтык күн тартибин түзүүдө гендердик көйгөйлөрдүн маанилүүлүгүн түшүнүү - журналисттин коом алдында турган биринчи милдеттеринин бири. Кийинки кадам – журналисттер өзү стереотиптерден эркин же эркин эместигин билүү/мойнуна алуу жана гендердик компетенттүүлүгүн жогорулатуу болушу керек.

Эгерде коомдо гендердик теңчилик болсо такыр башка жана мурункудан да натыйжалуу жыйынтыктарга алып келет. Түрдүү талкууларда аялдар бирдей санда катышса, ал дебат, мыйзам, саясат же мамлекеттик маанилүү чечимдерди кабыл алуу болобу, айтор коомдун бир гана бөлүгүн эмес, бүткүл элдин билимине жана жөндөмдүүлүктөрүнө негизделмекчи. Коомдун кеңири спектрин камтыган командалардын иши, өндүрүштөбү, корпоративдүү же парламент жыйындар залындабы алда канча мыкты эффекттерди алып келет. Аялдар жана балдарга байланыштуу маселелер боюнча көбүнчө аялдар эксперт болушат. Коопсуздук, куралдуу чыр-чатактар, терроризм менен күрөшүү, өлүм жазасы жана санкцияларды

киргизүү дискуссияларына катышууга жалаң эркек кишилер чакырылат. Эркектерди балдар жана аялдарга тийешелүү маселелер кооптондургандай эле, аялдар дагы коопсуздук, коргонуу маселелерине кызыгат. Андыктан, дискриминация, стереотиптер менен күрөшүү менен теңдикти колдоого алуу маанилүү.

Ар бир адам бардык укуктарга жана бардык эркиндиктерге расасына, терисинин түсүнө, жынысына, тилине, динине, саясий же башка ынанымдарына, улуттук же социалдык тегине, мүлктүк, уруулук же башка абалына карабастан эч кандай айырмачылыктарсыз ээ болууга тийиш.¹ “Адам укуктарынын жалпы декларациясында ушинтип так жана туура жазылган билдирүүгө карабастан бир дагы өлкө азыркы учурда аял менен эркектин ортосундагы толук түрдө тең мамилелер менен мактана албайт”¹.

КЫРГЫЗСТАНДА ЭЛ АРАЛЫК МАКУЛДАШУУЛАРДЫН АЛКАГЫНДА ГЕНДЕРДИК ТЕҢЧИЛИКТИ ИЛГЕРИЛЕТҮҮ ИШ-АРАКЕТТЕРИ

БУУнун адам укуктары боюнча
Жогорку Комиссары Зейд Раад аль Хусейн,
2015-жылдын 15-сентябры

2020-жылы бүткүл дүйнөдөгү аялдардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү программасы катары 189 мамлекеттин өкүлдөрү тарабынан бир добуштан кабыл алынган Пекин декларациясы менен Бириккен Улуттар Уюмундагы Иш-аракеттер платформасынын 25 жылдыгы белгиленди. Пекин иш-аракеттер

платформасынын «Аялдар жана жалпыга маалымдоо каражаттары» бөлүгүндө төмөнкү эки стратегиялык максат камтылган²

- Аялдардын жалпыга маалымдоо каражаттарындагы ой-пикир билдирүүгө жана чечим кабыл алууга байланыштуу мүмкүнчүлүктөрүн жана жеткиликтүүлүгүн кеңейтүү.
- Аялдарды ЖМКларда тең салмактуу жана стереотиптүү эмес чагылдырууга көмөктөшүү.

Европа Коопсуздук жана Кызматташтык Уюмуна мүчө мамлекеттер да гендердик теңчилик принциптерин таанып, аларды карманууга милдеттеништи. Европа Коопсуздук жана Кызматташтык Уюмунун Гендердик теңчилик колдоо боюнча иш-аракеттер планында³ Европа Коопсуздук жана Кызматташтык Уюмунун, ошондой эле ага мүчө мамлекеттердин гендердик теңчилик жаатындагы ишмердигинин өзөгү камтылган. Европа Коопсуздук жана Кызматташтык Уюму аялдар менен эркектердин тең укуктуулугу тынчтыкты бекемдөө, туруктуу демократия жана экономикалык өнүгүү үчүн негизги өбөлгө экендигин тааныйт жана Европа Коопсуздук жана Кызматташтык Уюму регионундагы аялдар менен эркектерге бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыздоо максатын көздөйт. 2008-жылы «Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кабыл алынган, ал адамдын саясий, социалдык, экономикалык, маданий жана башка жааттардагы ишмердигинде ар кайсы жыныстагы адамдарга бирдей укуктар менен мүмкүнчүлүктөрдү берүү боюнча мамлекеттик кепилдиктерди белгилейт; эркектер менен аялдарды жынысы боюнча басмырлоодон коргоону көздөйт; эркектер менен аялдардын ортосунда прогрессивдүү демократиялык мамилелерди бекемдөөгө багытталган. Мыйзам ошондой эле гендердик теңчиликти «аялдардын жана эркектердин бирдей укуктук макамы жана аны жүзөгө ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрү, ал адамдарга жынысына карабастан жашоо-турмуштун саясий, экономикалык, эмгектик, социалдык, коомдук жана маданий чөйрөлөрүнө катышуу үчүн өз жөндөмдүүлүгүн эркин пайдаланууга мүмкүнчүлүк берилиши» катары аныктайт⁴.

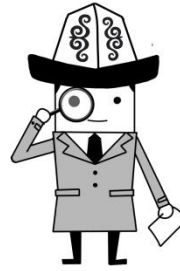
² Пекин декларациясы жана Иш-аракеттер платформасы - <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20R.pdf>

³ ЕККУнун Гендердик теңчиликти колдоо боюнча иш-аракеттер планы. Бул шилтеме боюнча жеткиликтүү: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/14717.pdf>

⁴ «Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы - <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/202398>

*Кыргызстанда эл аралык
макулдашуулардын алкагында
гендердик теңчиликти
илгерилетүү боюнча төмөнкү иш-
аракеттер жүргүзүлүп келет¹:*

- 1996-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан Аялдардын укуктары боюнча беш конвенция, анын ичинде Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу боюнча конвенция ратификацияланган. Ушул эле жылы Үй-бүлө иштери, аялдар жана жаштар боюнча мамлекеттик комиссия(2000-жылдан баштап Аялдар, үй-бүлө жана гендердик өнүгүү маселелери боюнча улуттук кеңеш) түзүлгөн, жыл Аялдар жылы деп жарыяланган. 1996–2000-жылдарга карата Кыргыз Республикасынын аялдарынын абалын жакшыртуу үчүн «Аялзат» Улуттук Программасы кабыл алынган;
- 1999-жылы CEDAW Комитетине⁵ Биринчи улуттук отчет берилген;
- 2000-жылы «Жарандардын репродуктивдүү укуктары жөнүндө» КР Мыйзамы кабыл алынган. 2002–2006-жылдарга карата КРде Гендердик теңчиликке жетүү боюнча улуттук иш-аракеттер планы бекитилген. КР Президентинин аял лидерлерди мамлекеттик башкарууга тартуу боюнча жарлыгы чыккан;
- 2003-жылы КР Жогорку Кеңеши үй-бүлөлүк зомбулук менен күрөшүү үчүн жана КРдеги аялдар менен эркектердин укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүнүн теңдештиги жөнүндө мыйзамдарды кабыл алган;
- 2004-жылы CEDAW Комитетине алгачкы Альтернативдүү отчет берилген;
- 2005-жылы КР Президентинин Жарлыгы менен Жогорку Кеңеште КР Президентинин Гендердик өнүгүү боюнча Атайын Өкүлү институту ишке киргизилген;
- 2006-жылы «Гендердик саясатты өркүндөтүү боюнча чаралар жөнүндө» КР Президентинин Жарлыгы чыккан. CEDAW Факультативдүү протоколу ратификацияланган;
- 2007-жылы аялдарга жерге жана жер иштетүү практикасы бирдей жеткиликтүү, бирдей мүмкүнчүлүктөрдү берчү “Жер жөнүндө” КР Мыйзамына өзгөртүүлөр киргизилген, алар; «Саясий партиялар жөнүндө» КР мыйзамына гендердик квоталарды киргизүү. 2007–2010-жылдарга карата гендердик теңчиликке жетүү боюнча ЧУД кабыл алынган. КР Президентинин Жарлыгы менен «Ченемдик укуктук актылардын долбоорлоруна гендердик экспертиза жүргүзүү жана тийиштүү корутундуларды даярдоо тартиби жөнүндө жобо» кабыл алынган, бул гендердик экспертизанын бардык ченемдик укуктук актылар үчүн милдеттүү болушун камсыздайт. КРдин CEDAW Комитетине III мезгилдүү Улуттук баяндамасы окулган.
- 2008-жылы Бейөкмөт уюмдар кеңешинин CEDAW Комитетине Альтернативалык отчету; «Аялдар менен эркектер үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» КР мыйзамы кабыл алынды;

⁵ CEDAW - Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин - <https://wikicom.ru/wiki/CEDAW>

- 2009-жылы КРде мыйзам долбоорлоруна милдеттүү түрдө жасалышы керек болгон экспертизалардын түрү, анын ичинде гендердик экспертиза жөнүндө ченемдин кабыл алынышы – «Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук актылар жөнүндө» КР мыйзамы;
- 2010-жылы Бириккен Улуттар Уюмунун Адам укуктары боюнча кеңешине Кыргызстандын алгачкы Универсалдуу мезгилдүү баяндамасы (УМБ) сунушталып, талкууланды. (Жаңы) КР Конституциясында мамлекеттин аныктамаларынын катарында светтик мүнөздү жана басмырлоонун бардык түрүнөн, анын ичинде гендердик басмырлоодон коргоо бекитилди. Борбордук Азия мамлекеттеринин тарыхындагы мамлекет башчысы болгон алгачкы аял, КР Президенти Роза Отунбаеванын кызматка киришти. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтому менен мыйзам долбоорлоруна гендердик экспертиза жүргүзүүнүн жол-жоболору бекитилди – «Кыргыз Республикасынын мыйзам алдындагы актыларына укуктук, укук коргоочулук, гендердик, экологиялык, антикоррупциялык экспертизаларды жүргүзүү тартиби жөнүндө нускаманы бекитүү жөнүндө»;
- 2011-жылы «Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Конституциялык Мыйзамына гендердик квоталар киргизилген;
- 2012-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтому менен 2020-жылга чейин Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликке жетүү боюнча улуттук стратегиясы бекитилген; 2012–2014-жылдарга карата Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликке жетүү боюнча улуттук иш-аракеттер планы иштелип чыгып, бекитилген;
- 2015-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтому менен 2015–2017-жылдарга карата Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликке жетүү боюнча улуттук иш-аракеттер планы бекитилген;
- 2017-жылы «Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө» КР мыйзамы кабыл алынган;
- 2018-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтому менен 2018–2020-жылдарга карата Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликке жетүү боюнча улуттук иш-аракеттер планы бекитилген;
- 2019-жылдын башында 18 жашка чыга элек кыздарды никеге турууга мажбурлагандарды жазалоо чаралары камтылган жаңы КР Жазык кодекси күчүнө кирген;
- ж.б..

ГЕНДЕРДИК СЕЗИМТАЛ ЖУРНАЛИСТИКАНЫН ПРИНЦИПТЕРИ

Гендердик стереотиптер аялдарга карата гендердик теңсиздикти, адилетсиздикти жана зомбулукту колдоого көмөктөшөт. Стереотиптерге болгон көз карандуулук, буга чейин баса белгилеп кеткендей, көбүнчө журналисттин жеке көз карашына байланыштуу болот. Анын адамгерчилиги жана кесипкөйлүгү жасаган материалдарындагы гендердик сезимтал мамилени камсыздай алат. Гендер темасына адистешкен эксперттер гендердик сезимтал журналистиканын негизги 5 принцибин белгилеп келишет. Алар:

Ар бир адам бардык укуктарга жана бардык эркиндиктерге расасына, терисинин түсүнө, жынысына, тилине, динине, саясий же башка ынанымдарына, улуттук же социалдык тегине, мүлктүк, уруулук же башка абалына карабастан эч кандай айырмачылыктарсыз ээ болууга тийиш.¹ “Адам укуктарынын жалпы декларациясында ушинтип так жана туура жазылган билдирүүгө карабастан бир дагы өлкө азыркы учурда аял менен эркектин ортосундагы толук түрдө тең мамилелер менен мактана албайт”¹.

- Аял жана эркек кишини бирдей/тең чагылдуу;
- Гендер стереотиптерине каршы туруу;
- Кайрылууларда жынысына карап бөлбөстөн, көптүк түрүн колдонуу;
- Тең маанидеги кайрылууларды колдонуу;
- Гендер теңчилигин түзүү/кармануу

1. Аял жана эркек кишини бирдей/тең чагылдуу принциби.

Аял менен эркектер корпоративдик медиа өндүрүмдөрдө жана билдирүүлөрдө бирдей деңгээлде угулуп жана көрсөтүлүшү керек. Пресс-релиздерде, окуяларда жана башка байланыш материалдарында эркектер тараптан да, аялдар тараптан да бирдей сандагы цитаталарды камсыз кылуу маанилүү. Андан тышкары, салттуу түрдө эркектерди деп эсептелчү чөйрөдө же ролдордо адистешкен аялдарды же тескерисинче чагылдыруу гендердик стереотиптерди бузууга кошумча салым кошот. Мындай билдирүү, анын ичинде көрүүгө боло турган же текст түрүндөгү билдирүүлөр аудиториянын кабыл алуусуна узак мөөнөткө таасир калтырат.

2. Гендер стереотиптерине каршы туруу принциби.

Гендердик теңчиликке жетишүү стратегиясын ишке ашыруу жолундагы башкы тоскоолдук болуп коомдо бар гендердик стереотиптер эсептелет.

⁶Журналисттик Этиканын Глобалдык Хартиясы, Журналисттердин Эл аралык федерациясы, IFJ - <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists.html>

- Гендердик стереотиптердин биринчи тобу — бул эркектерге жана аялдарга мүнөздүү сапаттар, инсандык касиеттери, жүрүм-турум жөнүндө стереотиптер. Мисалы, адатта бардык эркектер рационалдуу, ал эми бардык аялдар эмоционалдуу. Макал: Аялдын чачы узун, акылы кыска.
- Гендердик стереотиптердин экинчи тобу – коомдо калыптанып калган ар бир жыныска тийешелүү үй-бүлөлүк жана кесиптик ролдор. Мисалы, адатта «нормалдуу» аял күйөөгө тийип балалуу болушу керек (башка кызыкчылыктары тууралуу сөз жок)
- Гендердик стереотиптердин үчүнчү тобу – аял менен эркектердин ортосундагы эмгек түрүндөгү айырмачылыктар. Мисалы, адатта аялдардын эмгеги аткаруучу, тейлөөчү мүнөзгө ээ.

Гендердик стереотиптер аялдарга карата гендердик теңсиздикти, адилетсиздикти жана зомбулукту колдоого көмөктөшөт. Стереотиптер ошондой эле тигил же бул жагдайлардан улам бийлик позициясында болбой калган эркектерге да зыянын тийгизет. Мисалы, сексуалдык зомбулукка кабылган эркектер гендердик стереотиптердин кысымынан улам өтө сейрек учурда гана жардам сурап кайрылышат, же болбосо кайрылган учурда да жардам ала алышпайт, анткени медициналык кызматкерлер менен юристтер алар жабыр тартканына ишенишпейт. Күнүмдүк турмушубузда көнүмүшкө айланган стереотиптер, мисалы, аял балдарды багып үйдө отурушу керек деген же болбосо аял жыныстык керектөөлөрдү канааттандыруу үчүн сексуалдык объект катары гана кабылданган көз караш менен күрөшүү олуттуу көйгөй болуп саналат, анткени журналистикада коомдун абалын объективдүү чагылдыруу жана көйгөйлөрдү толук жана ар тараптуу чагылдырылышын камсыздоо өтө маанилүү болуп эсептелет.

Гендердик теңчилик сакталбаган текст	Гендердик теңчилик сакталган текст
Окумуштуулар аялдары жана балдары тууралуу унутуп калышат	Окумуштуулар өз үй-бүлөсү тууралуу унутуп калышат
Даниэл менен Аида экөө тең иштейт: Даниэл үй жумуштарына жардам берет	Даниэл менен Аида экөө тең иштейт: үй жумуштарын чогуу жасашат
Куруучу ден-соолукка келтирилген зыянды 35 жашка барып сезе баштайт	Изилдөө көрсөткөндөй, куруучулар ден-соолукка келтирилген зыянды 35 жашка барып сезе башташат
Эрежеге ылайык, төраганын орун басары долбоорго баа берүү жыйындарын өз өлкөсүндөгү кеңседе өткөрөт	Эрежеге ылайык, төрага/төрайымдын орун басары долбоорго баа берүү жыйындарын өз өлкөсүндөгү кеңседе өткөрөт

3. Кайрылууларда көптүк түрүн колдонуу принциби.

Кайрылууларда эркекке таандык формаларды колдонуудан алыс болуңуз. Ошондуктан көптүр түрдөгү кайрылууларды колдонуңуз.

Гендердик теңчилик сакталбаган текст	Гендердик теңчилик сакталган текст
Эгерде чечим чыгарууда ар бир кызматкердин пикири эске алынса, ал мыкты иштейт	Эгерде чечим чыгарууда кызматкерлердин пикири эске алынса, алар мыкты иштешет
Өз оюн кыска жана жөнөкөй ыкмалар менен жеткирген кызматкердин сөзүн угуңуз	Өз оюн кыска жана жөнөкөй ыкмалар менен жеткирген кызматкерлердин сөздөрүн угуңуз
Урматтуу апалар, балдарыңар колун таза жууп жатабы, текшерип туруңуздар!	Урматтуу ата-энелер, балдарыңар колун таза жууп жатабы, текшерип туруңуздар!

4. Тең маанидеги кайрылууларды колдонуу принциби

Аялдар көбүнчө өнөктөш катары чагылдырылып, өздүгү көз жаздымда калат. Зарылдык болбосо аялды бирөөнүн аялы, жесири же энеси деген тактоолордон алыс болуу жакшы чечим болот. Ошол эле учурда, аялдардын жеке артыкчылыктарын сыйлоо маанилүү.

Гендердик теңчилик сакталбаган текст	Гендердик теңчилик сакталган текст
Киши/каарман жана анын аялы	Күйөөсү менен аялы, жубайлар, аялы менен күйөөсү, эки жубай ж.б.

5. Гендер теңчилигин түзүү/кармануу принциби

Жазуу жана оозеки байланышууда "жалпы" же жалпыланган сөздөрдүн жана түшүнүктөрдүн гендердик түсүн билүү маанилүү. Мисалы, "айымдар жана мырзалар" сыяктуу жалпы кайрылуулардын ордуна, баарына мүнөздүү ("Урматтуу кесиптештер/угармандар/ж.б.) кайрылууларды колдонуңуз. Жалпыланган сөздөр деп бул жерде эркектерди да, аялдарды да сүрөттөөдө колдонулчу зат атоочтор менен ат атоочтор түшүнүлөт. Көп учурда андай сөздөр аял же эркек жөнүндө кеп болуп жаткандыгын анык көрсөтпөйт. Бул көп учурда кесиптердин аталышында болот: «инженер», «биолог», «химик», «доктор» аялды сүрөттөшү мүмкүн, бирок сөздүн өзүндө бул маани камтылган эмес. Ошондой эле айырмалап ажыратуучу, мисалы, «айымдар жана мырзалар» өңдүү кайрылуулардын ордуна бардыгы үчүн жалпы кайрылууларды колдонгон артык («урматтуу кесиптештер/угуучулар /ж.б.).

Гендердик теңчилик сакталбаган текст	Гендердик теңчилик сакталган текст
Адамдын билимге умтулуусу укмуштуудай илимий ачылыштарга алып келди	Адамзаттын/адамдардын билимге умтулуусу укмуштуудай илимий ачылыштарга алып келди
Бул долбоор бул райондогу эркек менен аялдардын ишкерлик жөндөмдүүлүктөрүн жакшыртууга багытталган	Бул долбоор бул райондогу жашоочулардын ишкерлик жөндөмдүүлүктөрүн жакшыртууга багытталган

АЯЛДАРГА БОЛГОН ЗОРДУК-ЗОМБУЛУК ОКУЯЛАРЫН ЧАГЫЛДЫРУУДА НЕГИЗГИ ГЕНДЕРДИК АСПЕКТИЛЕРИ

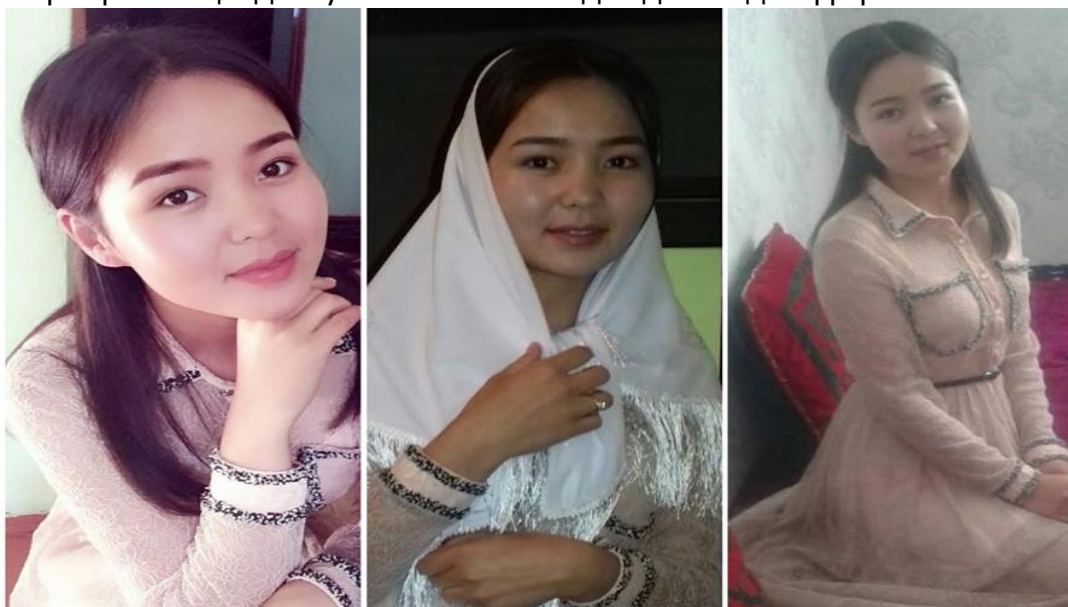
Маалымат гендердик көйгөйлөрдү эске алуу менен чагылдырылып жатабы, окуяны чагылдырууда аялдар менен эркектерге таасири эске алынганбы?

ЖМКларда зордук-зомбулукка кабылгандар тууралуу материал жасоодо жогорку суроолордун үстүнөн көптөр ойлонушпайт. Анткени айрымдар үчүн макаланын окумдуулугу, редакциялар ортосундагы атаандаштык биринчи орунга чыгып, элементардуу түрдө адамгерчилик, абийир маселелери унутта калып кетет. Албетте рынок шартында материалдын окумдуулугу маанилүү, анткени мунун

артында акча табуу кызыкчылыктары турат. Бирок гендер сезимтал журналистиканын принциптерин сактоо менен жасалган материал окумдуу болбойт деп ким айтты? Тескерисинче, журналисттин Этика Кодексинин эрежелерин⁷, муну менен катар Гендер Кодексинин⁸ пунктарын сактоо сиздин журналист катары кесипкөйлүгүңүздү жана аброюңузду көтөрөт.

Ошондуктан Сиз өз укугуңуздан пайдаланып сексуалдык зордук-зомбулук менен байланыштуу проблемаларды коомдогу гендердик теңсиздиктин кесепеттери катары карап, мыйзамдардагы зарыл болгон өзгөртүүлөргө басым жасап, улуттук укуктук талаанын алкагында аялдар менен эркектердин корголушу боюнча отчеттуулукту талап кылуу менен бул жаатта маалымдуулукту арттырууда өз салымыңызды кошуп кетиңиз.

Бурулай⁹ менен Айзаданын¹⁰ окуясы кайталанбаш үчүн Сиз журналист катары болгон күч-аракетиңизди жумшоого коом алдында милдеттүүсүз!

Сүрөттө Бурулай Турдаалы кызы,
Сүрөт ачык булактардан алынды

Бурулайдын окуясы тууралуу кыскача маалымат:

2018-жылдын май айында Чүй облусунун Жайыл райондук ички иштер бөлүмүнүн имаратында медициналык окуу жайынын 19 жашар студенти Бурулай Турдаалы кызы киши колдуу болуп өлтүрүлгөн.

Тергөөнүн версиясы:

⁷ КР журналисттеринин этика Кодекс. Шилтеме: <https://medialaw.kg/samoregulirovaniya-smi/eticheskij-kodeks-zhurnalista-kyrgyzstana/>

⁸ Медиалар үчүн гендердик этикалык Кодекс. Шилтеме: [Кодекс.cdr \(mediasabak.org\)](https://mediasabak.org/)

⁹ Клооп Медианын макаласы. Шилтеме: https://kloop.kg/blog/2018/06/14/burulay_ala_kachuu_minidoc/

¹⁰ Клооп Медианын макаласы, хронология түрүндө. Шилтеме: <https://kloop.kg/blog/2021/04/09/pohishhenie-i-ubijstvo-ajzady-kanatbekovoj-hronologiya-sobytij/>

2018-жылдын 27-майында Бурулай үйүнүн жанындагы дүкөндөн айран сатып алганы чыгат, ошол учурда анын таанышы Марс Бөдөшев аны машинага салып ала качып кеткен. Унааны анын классташ баласы Акмат Сеитов айдаган. Бурулайдын ата-энеси дароо милицияга кайрылышкан. Жыйынтыгында, ала качып бараткандар отурган автоунаа борбор калаадан 70 чакырым жердеги МАИнин постунда кармалган. Бурулайду суракка алгандан кийин милиционерлер аны жарандарды кабыл алуу бөлмөсүндө калтырышкан, бирок Марс Бөдөшев ал жерге кирип, эшикти ичинен бекитип алган. Милиция кызматкерлери сырттан эшикти талкалап киргиче Бөдөшев колундагыбычак менен Бурулайды сайып, андан кийин өзүн-өзү өлтүргөнгө аракет кылган. Экөө тең ооруканага жеткирилген, бирок Бурулай оор абалда болгондуктан каза болгон. Ал эми Марс Бөдөшев айыгып ооруканадан чыккан. Сотто айыпталуучу Бөдөшев кызды ала качканы эсинде, бирок өлтүргөнүн эстей албагандыгын билдирген. Шектелүүчүгө карата психиатрия экспертизасы жүргүзүлүп, ал акыл-эси ордунда деп таанылган.

Бул окуя коомдо чоң резонанс жаратып, өлкөнүн президенти окуяны кылдат иликтөөнү өкмөткө тапшырган. Сот чечими менен Марс Бөдөшев адам өлтүргөндүгү үчүн 20 жылга катуу тартиптеги колонияга кесилип, физикалык жана моралдык зыян келтиргендиги үчүн 800 миң сом төлөө жазасын алган. Мындан тышкары бул иш боюнча кылмышка катышкандар өз жазаларын алган: Бурулайды ала качкан унаанын айдоочусу Ахмат Сеитов 7 жылга катуу тартиптеги колонияга кесилген, ошондой эле ИИБнын жыйырма үч кызматкери «Шалаакылык» беренеси боюнча жазаланган – беш кызматкер иштен алынып, 260 миң сомдон төлөп берүүгө милдеттендирилген, дагы он сегиз кызматкер административдик жазага тартылган.

Бурулайдын трагедиясы жөн гана ала качуу же жөн гана киши өлтүрүү эмес. Жаш кыз коопсуздукту жана укуктарды корголушун камсыз кылышы керек болгон РИИБнин имаратында өлтүрүлүшү, бул кылмышты ала качуу кылмышы үчүн айыпталуучу адам жасагандыгы бул окуяны бөтөнчө, саясий окуялардын деңгээлине алып чыгат. Андыктан журналисттер бул окуя жөнүндө жөн гана көп кылмыш окуялардын бири катары эмес, зомбулук, саясий окуя катары жазышы маанилүү болчу. Жана башкысы, мамлекеттин ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн башкы жоопкерчиликтерин белгилеп, ушул тараптын тийиштүү көз караш\пикирлерин бериши зарыл эле (мисалы, ИИМ башчыларынын, сот тармагынын, прокуратуранын, ошондой эле жогорку саясий лидерлердин мындай трагедиялар кандайча мүмкүн болуп калгандыгы жана кыздар менен аялдарга карата зомбулукту түп-тамырынан бери жоюу үчүн алар эмне кылып жатышкандыгы жөнүндө көз караштарын билдирүү зарылчылыгы).

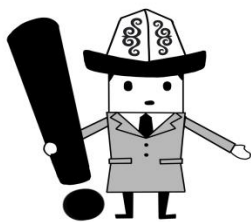
Журналисттер Бурулайдын окуясын кандай чагылдырышты?

ЖМКлар Бурулайдын өлүмү жана анын өлтүрүлүшүнө чейинки Марс менен мамилелери жөнүндө күбөлөрдөн жана жабыр таркандардан (анын ичинде кыздын ата-энеси менен туугандарынан) алган маалыматтарга таянып жазып чыгышты.

Бурулай менен Марстын мамилелери жана кыздын өлүмү тууралуу маалыматтар:

- Бурулайды ала качууга чейин Марс экөө үч жыл сүйлөшүп жүрүшкөн;
- Бурулай Марс менен жакшы тааныш эмес болчу, болгону бир нече жолу маршруткасына түшкөндө көргөн (Марс маршрутка айдачу);
- Марс Бурулайды буга чейин да ала качкан. Бурулай макул болчу, бирок апасы каршы чыгып, Марс Бурулайды ата-энесинин үйүнө алып келген;
- Майдын башында Марс Бурулайды биринчи жолу ала качканда, кызды ата-энеси ара жолдон жетип барып кайра артка алып келишкен;
- Майдын башында Марс Бурулайды биринчи жолу ала качканда агасынын сунушун угуп кызды өз ыктыяры менен кайра ата-энесинин үйүнө алып келген. Анткени агасы ата-энесинен кыздын колун сурап кудаларды жиберүү керектигин айткан;
- Майдын башында Марс Бурулайды биринчи жолу ала качканда кыздын атасы ага телефон чалып жыйынтыгында Бурулайды кайра ата-энесинин үйүнө алып барган. Телефон менен сүйлөшкөндө Бурулайдын атасы Марска кызын салт менен алып кетүүсүн суранган;
- Биринчи жолу колун сурап келгенде Бурулайдын атасы кызынан анын каалоосу тууралуу сураганда Бурулай каршы оюн билдирген. Ошондуктан Бурулайдын ата-энеси кудалашкандарды узатып жиберешкен;
- Бурулайдын ата-энеси Марска турмушка чыгуусуна каршы болгон. Ошондуктан Бурулайды өз каалоосу менен башка жигит менен кудалашып коюшкан;
- Бурулай Марска турмушка чыккысы келген эмес. Анын сүйлөшкөн жана кудалашкан жигити бар болгон;
- Марс ала качып кетпесин деп Бурулайды туугандары анын эжесинин үйүндө жашырып жүрүшкөн. Бирок Бурулай ата-энесин көрүүгө келгенде Марс ала качып кеткен;
- Марс Бурулайды акыркы жолу кабыл алуу бөлүмүндө көргөндөн кийин РИИБде башка агрессивдүү адамды байкаган;
- Марс буга чейин Бурулайдын атасы менен чогуу иштеген жана анын насыясын төлөгөн;
- Кылмышкер Бурулайдын төшүндө Н+Б деген жазууну кескилеп калтырган;
- Бурулайдын төшүндө эч кандай тамгалар кесилип жазылган эмес, милиция кызматкерлери кыздын туугандары муну эмнеге ойлоп чыгарганын түшүнө албай жаткандыктарын билдиришти;
- Кылмышкер Бурулай болгон бөлмөгө кирип эшикти бекитип алгандан кийин, милиция кызматкерлери талкалап киргенче 15-20 секунд гана өткөн;
- Милиция кызматкерлери эшикти талкалап киргенге чейин Бурулай жана кылмышкер болгон бөлмөдөн кыйкырык, ызы-чуу угулуп турган;
- Бурулай ооруканада көз жумду.

Сексизм тилин, гендер стереотиптерин колдонбоңуз жана маалыматты бирөөнүн позициясы/кызыкчылыгы тарабынан чагылдырбаңыз!

1. Сексизм тилин колдонуудан алыс болуңуз

- Зордук-зомбулук окуяларын чагылдырууда ар бир сөз жана сөз айкалыштарын колдонууда этият болуңуз. Окурман контекстте кандай кабыл алаарын ойлонуңуз, алдын алыңыз. Бурулай тууралуу окуяда ЖМКлар аны көбүнчө тил алчаак жана өз пикир\каалоолорун ачык билдире албаган адам катары көрсөтүшкөн. Мисалы, анын ала качууда каршылык көрсөткөндүгү тууралуу маалыматтар көпчүлүк ЖМКларда сүрөттөлгөн эмес. Бирок МАИ кызматкерлеринин аны ала качып кеттиби деген суроосуна кыз үнчүкпай койгондугун дээрлик бардык редакциялар жазып чыгышкан. Бул болсо, кыздын үнчүкпаганы «ооба» дегенди билдирет деген стереотиптик сокур ой менен бекемделип калган.
- Сексизм боёгундагы терминдерди колдонуу консервативдүү гендердик стереотиптерди бекемдөөгө жана маанилерин бурмалоого алып келет. Алсак, адамдын киши колдуу болуп өлтүрүлүшү маалыматтык материалда «жигит», «колукту» деген сөздөрдү колдонуу, сөздөр тырмакчага алынганына карабай, жалган маанилерди жана контексттерди жаратат.
- Сүрөттөр көп маалымат берет. Ошондуктан аларды колдонуу айрым учурда тексттеги билдирүүгө карама каршы келген нерсени түшүндүрүп калышы ыктымал. Алсак, бир катар ЖМКларда Бурулайдын өлүмү жөнүндө иш боюнча сот процессинин жүрүшү жөнүндө тексттер анын бактылуу колуктунун образында, ак жоолукчан күлүп түшкөн сүрөтү менен коштолгон. Мындай сүрөт болуп жаткан окуяга айкын каршы келген: Бурулай аны ала качып кеткен кылмышкердин колуктусу болууга каршы болгон жана өз укугун коргоого аракет кылып жатып каза болгон.

2. Гендердик стереотиптерди колдонбоңуз

Каармандардын гендердик ролдору туурасында пикир же божомол ойлор менен бөлүшүү көпчүлүк учурда аялдарды жана алардын ордун басмырлап кемсинтүүгө багытталат. Кылмышкер Бурулай же анын атасы менен жөн гана тааныш эмес, дос болчу деп жазган журналисттер болгон. Албетте бул учурда абал өзгөрөт дагы окурман\көрүүчү да кылмышкерге жан тартып, кыз менен анын атасын жасалмалык үчүн айыпташы мүмкүн.

3. Маалыматты кимдир бирөөнүн көз карашынан жана кызыкчылыгы тарабынан чагылдырбаңыз

Бурулайдын өлүмү боюнча сот процессин чагылдыруу боюнча маалымат кампаниясындагы ар бир материал, эгер бардык тараптар жана көз караштар берилбесе, белгилүү бир топтордун кызыкчылыгын билдирет. Айыпталуучунун атасы онкологиялык оорудан (Бурулайдын кайгылуу өлүмү жана Марстын камакка алынышынан кийин күчөп кеткен) көз жумгандыгы туурасында, анан дагы атасынын өлгөнү жөнүндө Марс кабар алган-албаганы да белгисиз экендиги жөнүндө айыпталуучунун бир тууганы берген маеги менен коштолгон материалдар айыпталуучуга жан тартуу сезимин чакыраары анык. Ошол эле учурда келтирилген моралдык жана материалдык зыяндын ордун төлөө жөнүндө Бурулайдын ата-энесинин арызындагы суммаларды макалалардын аталыштарына алып чыгуу кепти аялдар менен кыздарга карата зомбулук темасынан буруп кетет.

Айзада Канатбекованын окуясында дагы көпчүлүк ЖМКлар айдыңында айыптоо өңүтүндөгү маалыматтарды жолуктурууга болот. Мисалы, “эмнеге ал жигит менен кат жазышты, эмнеге ага өзү барды” деген контекст байкалат. Айрым ЖМКлар кылмышкер Замирбек Теңизбаевдин аудиожазуусун да жарыялоого үлгүрүштү. Бул “алардын сүйүүсү Ромео менен Джульетанын сүйүүсүнө окшош, болгону ата-энелери каршы болгондой” элес калтырат. Бирок эң негизгиси Айзада уурдалды жана өлтүрүлдү! Бул окуяны чагылдырууда дагы кыргызстандык журналисттердин көпчүлүгү гендердик сезимтал журналистика эмне экендигин билбей тургандыгы дагы бир жолу ырасталды.

Кыргызстандык ЖМКларда гендердик принциптер сакталбаган макалаларды санай берсе түгөнбөйт: «жакшы аялда кандай сапаттар болуу керек», «аял жакшы, эр жакшы», «энеси баласын таштап кетти» деген өңүттө макалалар жарыяланып келген, жатат жана жарыялана бермекчи. Мисал катары белгилей кетүүчү материалдарды кыргыз тилинде жана орус тилдеринде да кезиктирүүгө болот.

ВВС кыргыз кызматынын видео сюжети «Орусияда кыргызстандык мигрант кыз-келиндер таштап кеткен алты баланы Кыргызстанга алып келишти. Учурда балдарын таштап кеткендердин ата-эне, туугандары изделүүдө» деген сүйлөмдөр менен башталат¹¹.

Бирөөгө зар бала, бирөөгө кор бала

30 май 2019

Орусияда кыргызстандык мигрант кыз-келиндер таштап кеткен алты баланы Кыргызстанга алып келишти. Учурда балдарын таштап кеткендердин ата-эне, туугандары изделүүдө. 2011-жылдан бери Орусиядан Кыргызстанга энелери таштап кеткен жүзгө чукул наристе алынып келинген.

30-майда ВВС редакциясы тарабынан жарыяланган материалда тасманын темасынан эле балдарды энелери таштап кеткени белгилүү болот жана аларды айыптоо байкалат. Ал эми алардын аталары тууралуу кеп козголгон эмес. Тасмада Орусияда иштеген кыргызстандык кыз-келиндер көз жарган соң, дароо балдарынан баш тартканы айтылат. Балдар Кыргызстанга жеткирилип, учурда аларды багууга кыз-келиндердин төркүндөрү изделип жатканы кабарланат. Эки мүнөттөн ашуун сюжеттин ортосунда бир гана жеринде (1.12 мүнөтүндө) укук коргоочу Назгүл Турдубекова тарабынан ташталган балдардын аталарынын жоопкерчилиги тууралуу сөз бар. Ага карабай, тасманын автору жаңы төрөлгөн балдар үчүн бардык жоопкерчиликти аялдардын мойнуна илген. Эки мүнөттүн ичинде «балдарын таштаган кыз-келиндер, энелер» деп беш ирээт айтылат.

¹¹ ВВСнин толук сюжети – [Бирөөгө зар бала, бирөөгө кор бала - BBC Kyrgyz - YouTube](#)

Автор бул жагдайдын себептерине токтолгон эмес. Мындан тышкары, аялдардын төрөт үйүндө өзү тууралуу маалыматты жашырбай бергени – тийешелүү органдарга алардын Кыргызстандагы туугандарын издеп табууга көмөк көрсөтөөрү тууралуу да айтылган жок.

Азаттык радиосунун «Бишкекке Москвадан КРдин жаран аялдары таштап кеткен ымыркайлар жеткирилди» аталышы менен 2019-жылы 28-майда жарыяланган макала социалдык түйүндөрдө коомчулуктун сынына калган. Кийинчерээк макаланын темасы «Бишкекке Москвадан кыргызстандыктар таштаган ымыркайлар жеткирилди¹²» деп алмаштырылганына карабастан Материалдын биринчи бөлүгүндөгү сүйлөм мурункудай эле калтырылган: «Бишкекке Москвадан КРдин жаран аялдары таштап кеткен алты ымыркайды алып келишти». Мындай аталышта балдарын «таштап кетип жаткан» энелерди айыптоо ачык байкалат, ал эми балдардын аталары, ошондой эле эмне үчүн энелер чет өлкөдө өз балдарына кам көрө албагандыгынын себептери тууралуу сөз жок.

28 мая 2019

В Бишкек из Москвы доставили брошенных кыргызстанцами младенцев

В Бишкек доставили брошенных гражданами КР в Москве шестерых детей в возрасте от 6 месяцев до 1,5 года. Один из них передан родственникам. Близких остальных детей ищут.

Как сообщает Министерство труда и социального развития, доставка детей осуществлена при поддержке консульского отдела Посольства России в Кыргызстане и Министерства здравоохранения.

По данным Минсоцразвития, с 2011 года из Москвы на родину возвращено 98 брошенных детей, в том числе в 2018 году – 16 и в 2019-м – 6.

Есть информация о том, что гражданки Кыргызстана оставляют детей сразу после родов и в других городах России. Но официальной статистики об этом нет.

Sputnik.kg редакциясы дагы ушундай маанидеги материалды 2016-жылы август айында жарыялаган¹³.

¹² Азаттыктын толук материалына шилтеме: <https://rus.azattyk.org/a/29966905.html>

¹³ Sputnik.kgнин толук материалына шилтеме: <https://ru.sputnik.kg/20160806/1028399737.html>

Пять малышей, брошенных матерями в Москве, отправлены в Кыргызстан

12:04 06.08.2016 (обновлено: 19:14 26.04.2022)

Эгер журналисттик материал үй-бүлөсүн багып, айыкпас ооруга чалдыккан үй-бүлө мүчөсүн, жубайын же баласын камын көрүүнү өз мойнуна алган ата жөнүндө жазылган болсо, анда анын кадимки эле адамдык иш-аракеттери өзгөчө бир көрүнүш катары даңазаланат жана бул гендердик ролдор бөлүштүрүлүп бекитилген учурдагы патриархалдык түзүмдү дагы бекемдөөгө кызмат кылат: аталар акча табышы керек, ал эми үй-бүлөнү багып, үй жумушун кылуу – аялдын жүгү.

Материалды мындай ракурста берүү аялдарга карата учурдагы гендердик стереотиптерди дагы да бекемдеши мүмкүн жана алардын кемсинтпөөчүлүк укугун бузат. Анан калса, бул коом мүчөлөрүнүн кыймыл-аракеттери терс жакка өзгөрүшүнө, мисалы, аялдарга карата агрессивдүү мамилелерге жана аларды кодулоолорго алып келиши ыктымал. Мисалы зомбулукка кабылган балдардын энелерин чагылдыруу же сексуалдык зомбулукка кабылгандарды айыптоо жөнүндө жогоруда келтирилген мисалдар тууралуу сөз болууда.

Жогорудагы материалдардын баарында ымыркайлардын туулгандыгы тууралуу күбөлүгүндө алардын аталары боюнча маалымат жок болгон күндө да, журналист ташталган балдардын аталарынын жоопкерчилигин айтпай койбошу керек эле.

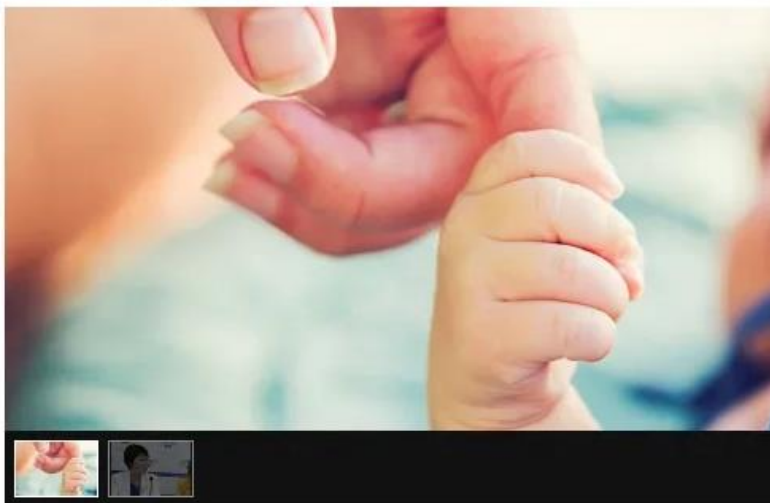
Кароосуз калган ымыркайлардын көйгөйлөрүн чагылдырууда кесиптештердин арасында материалды гендердик сезимтал журналистиканын принциптерине ылайык жасаганга аракет кылгандары да бар. Мисал катары «Кабар¹⁴» агенттигинин макаласын алсак, ошол эле мигранттардын балдары тууралуу материалдын темасы «Кыргызстанда мигрант-ата-энелер тарабынан ташталган балдардын саны көбөйүүдө» деп берилет. Мында «эне» же «кыз-келиндерге» басым жасалбастан, «ата-энеге» бирдей жоопкерчилик каралган.

¹⁴ Кабар.kg МА макаласына шилтеме - <http://www.ent.kabar.kg/news/v-kyrgyzstane-rastet-chislo-broshennykh-detei-roditeliami-migrantami/>

В Кыргызстане растет число брошенных детей родителями-мигрантами

05/06/18 11:55

ОБЩЕСТВО

Бишкек, 05.06.18. /Индира Камчыбекова - Кабар/. В Кыргызстане растет число брошенных детей родителями-мигрантами. Об этом на пресс-конференции в агентстве «Кабар» сообщила главный специалист Управления по защите семьи и детей Назгуль Чолумова.

БАЙ ТАШ ГРУПП
ул. Киевская / Тыныстанова

Купи квартиру в рассрочку и...

+996 312 90 33 33
+996 709 03 33 33

ТОП ЧИТАЕМЫЕ   ТОП КОММЕНТИРУЕМЫЕ

 В Иссык-Кульской области трагически погибли два брата 4 и 6 лет. Задыхнулись в холодильнике
06/06 12:28   3486   0

 Устроиться по блату в патрульную милицию не получится – МВД КР о требованиях к сотрудникам
13/05 12:41   2258   0

 В Бишкеке хирурги пришли оторванную руку мужчине (осторожно, фото!)
07/06 14:46   2187   0

 В Джалал-Абаде мужчину заставили ходить голым по улице
13/05 16:47   1931   0

 Абдраимов назвал кыргызских девушек экспортным товаром и предложил граждан отправить в Индию
07/06 16:08   1581   0

Гендер стереотиптери коштолгон дагы бир материал Sputnik.kg сайтында жарык көргөн. Макала «Ары-бери басып жүрө бербей даярдан! Турмушка чыкчу кыз биле жүрчү жагдайлар¹⁵» аттуу тема менен, алгач кыргыз тилинде жарыяланган. Материалда турмушка чыкканы жаткан кыздарга кеңештер берилген, анда эч укуксуз келиндин, үй кызматкеринин абалындагы аялдын бейнесин жаратуучу социалдык стигмалар, стереотиптик көз караштар камтылган. Макалада булактар же цитаталар жок, ошондой эле автордун пикири менен фактылар бири-биринен ажыратылган эмес.

¹⁵ <https://sputnik.kg/20190323/turmushka-chygam-degen-kyzdar-uchun-kolumnistika-1043738189.html>

Ары-бери басып жүрө бербей даярдан! Турмушка чыкчу кыз биле жүрчү жагдайлар

13:52 23.03.2019 (Жаңырылды: 14:27 14.12.2021)

© Sputnik / Табылды Кадырбеков

Жазылуу [Новости](#) [Telegram](#)

Гүлдана Талантбекова

Журналист

[Бардык материалдар](#)

"Мектепти аяктагандан кийин окууга сөзсүз тапшыр, аны бүтүп бир аз иште дагы турмушка чык!" деген сөздү жакындарынан кыздын баары эле укса керек. Колумнист Гүлдана Талантбекова 23 жашта. Демек, "бышып турган маалы" деп айтсак аша чапкандык болбос.

Макалада "Ошко барып таң атпай эшик шыпырбайм дей көрбө!", «Түштүк тарапта жаңы келген келин күн чыга электе туруп эшик шыпырса, көл жакта үй саадырат деп айтышат», «Кайын журтуң менен бирге турбасаң да күнүмдүк тиричилик сенин мойнуңда. Чай кайнатып, тамак жасап, үй жыйнап, кийим-кечек жууп жатып эле эсиң оойт. Баарына жетишүү керек. Анан мына эс алам деп дем алыш күндү күтүп жатсаң, кайын журтуң «конок тособуз» деп чакырып же мейманчылап келип калышы мүмкүн. Бул нормалдуу көрүнүш!» аттуу кеңеш берүү сүйлөмдөрүнүн авторлору ким экендиги так көрсөтүлгөн эмес. Тезистер социалдык түйүндөрдөн алынганбы же форум, талкууларданбы, же болбосо интервью берген адамдардын сөзүбү, айтор, белгисиз. КР журналистинин Этикалык кодексине ылайык, фактылар, божомолдор жана пикирлер бири-биринен даана ажыратылуусу зарыл¹⁶ (10-пункт, КР журналистинин этикалык Кодекси).

Жубайлар үй-бүлөдө бирдей укукка жана милдетке ээ, - деп Конституцияда айтылат. «Эч ким теги, жынысы, расасы, улуту, тили, туткан дини, саясийжана диний ынанымдары үчүн же жеке жана коомдук мүнөздөгү кандайдыр-бир башка жагдайлар боюнча басмырланып, эркиндиги жана укугу кысымга алынбайт»¹⁷ (КР Конституциясы, 13-Берене, 3-пункт)

¹⁶ КР журналистинин этикалык кодексине шилтеме - <https://journalist.kg/kg/codex/>

¹⁷ КР Баш мыйзамына шилтеме - <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/1/60?cl=ky-kg>

«Үй-бүлө мыйзамдары үй-бүлөнү чыңдоо, үй-бүлө мамилелерин өз ара сыйлашуу, өз ара жардамдашуу сезимдеринде куруу жана үй-бүлөнүн алдындагы анын бардык мүчөлөрүнүн жооптуулугунун, кимдир-бирөөнүн үй-бүлөнүн ишине оюна келгендей кийлигишүүсүнө жол бербөөнүн, үй-бүлө мүчөлөрүнүн өз укуктарын тоскоолдуксуз жүзөгө ашыруусун камсыз кылуунун, бул укуктарда сот аркылуу коргоо мүмкүнчүлүгүнүн үй-бүлө мамилелериндеги гендердик теңдиктин зарылдыгынан улам келип чыгат¹⁸» (КР Үй-бүлө кодекси, 1-Берене, 1-пункт).

«Барометр» сайтында жарык көргөн «Жубайына тирек боло турган аял кандай сапаттарга ээ болот?¹⁹» аттуу макала да дал ушундай сексизм өңүтүндө жазылган:

Барометр Бизнес Спорт В мире Скандалы Политика Общество К

Рекламоделателям Введите сл

По всем вопросам сотрудничества обращайтесь к нам по номеру: +(996) 559 18-15-81 Whatsapp

Жубайына тирек боло турган аял кандай сапаттарга ээ болот?

🕒 23 апреля 2019 20:39 👁 4918 💬 0 Barometr

Поделиться в: 128 0 5 1 0 0 0

Акылдуу, айланасына, жубайына, балдарына тирек боло турган куттуу коломтонун ээси боло турган аялдарда кандай сапаттар болот? Бул тууралуу barometr.kg өз талдоосун жүргүзүп көрдү.

Ал токтоо жана сабырдуу

Өзүнүн эмоциясын кармана билүү чыныгы акылман аялдын негизги эрежеси. Ал дайыма ички жан дүйнөсү тынч болуусуна умтулат. Ал эч качан бир ишти шашып-бушуп жасабайт жана бир мүнөттүк маанайдан улам чечимин оңго-солго өзгөртпөйт. Мындай аялдарга үйлөнгөн эркектер мыкты карьера куруп, кереги жок чатактан алыс болуп, күчүн пайдасыз уруш-талашка коротпойт. Балдары үчүн токтоо эне, чоң-кадыр баркка ээ жана аларды ызгырытылтып жазалабай балдар мээримге бөлөнүп чоңоюшат. Тынчы кетип жаткан адамдар мындай аялдын жанында жан дүйнөсү тынчтанып калат.

Ал айлана-чөйрөсүнүн кемчиликтерин кабыл алганды билет

Акылдуу аял айлана-чөйрөсүн өзгөртүүгө умтулбайт, ал телефонуңузду аңдып бирөөнүн аракетин жашыруун көзөмөлгө албайт. Адамдар кандай болсо ошондой кабыл алып өзү күтпөгөн жагдайлар чыгып калса кайгырбай алдыга кете берет.

Ал текебер эмес, бирок өз баркын билет

Бул макаланы 5 миңдей адам окуганын баса белгилеп кетүү зарыл. Эң негизги идея – «аялдардын милдети». Аты аталбаган автор айымдардын кандай болушу керек экендигин сунуштайт. Ал токтоо, сабырдуу, чыдамкай болуусу керек. «Акылдуу аял айлана-чөйрөсүн өзгөртүүгө умтулбайт, ал телефонуңузду аңдып бирөөнүн аракетин жашыруун көзөмөлгө албайт. Адамдар кандай болсо ошондой кабыл алып өзү күтпөгөн жагдайлар чыгып калса кайгырбай алдыга кете берет». Мындан тышкары, аял ар дайым жылмайып турушу керектиги айтылат. Автордун айтымында, саналып өткөн аялдардын көптөгөн милдеттерин жазбай аткаруусу үй-бүлөдөгү бактылуулукка, бакубатчылыкка алып келет.

¹⁸ КР Үй-бүлө Кодексине шилтеме - <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/1327>

¹⁹ Barometr.kg сайтындагы толук материалга шилтеме - https://barometr.kg/zhubajyna-tirek-bolo-turgan-ayal-sapattarga-ee-bolot?fbclid=IwAR2-r3lJi_AQYXERtO4ONxKMJ68N4erNiAqKA9Pl4cG90KbDCY2i7ZKjpUw

Гендер стереотиптери, сексизм тили колдонулган дагы бир макаланы “Акипресс-Турмуш” редакциясынын журналисти жазган. “Шек санаган жигит досу экөө аялынын “ойношунан” өч алган. Үйүнөн качып чыккан келиндин кабары²⁰” аттуу материалда күйөөсү аялын кызганып өлтүрүп салгандыгы тууралуу жазылат. “Акипресс-Турмуш” сайтынын миңдеген окурмандары бар. Макалада автор аялды «ойноштук» кылган деп негизсиз айыптап, кылмышкерди актоо аракети байкалат. Материалды окуп чыкканда журналисттин ЖМКлардын жана гендердик этиканы сактабагандыгы, гендердик сезимтал эместиги көрүнүп турат.

Шек санаган жигит досу экөө аялынын «ойношунан» өч алган. Үйүнөн качып чыккан келиндин кабары

Ош облусу Ош шаары Кылмыш жана кырсыктар · 15:10, 17.08.2022

Иллюстрациялык сүрөт

Turmush — Жогорку соттун соттук коллегиясы мыкаачылык менен адам өлтүрүүгө айыпталган жарандын ишин карап, облустук соттун өкүмүн күчүндө калтырды. Тиешелүү чечим 2022-жылдын 20-июлунда кабыл алынды.

- Айыпталуучу Амир (ысымы өзгөртүлдү, И.А.А.) Ош шаарынын тургуну, орто билимдүү, бойдок, эч жерде иштебейт, мурда соттолгон эмес.

Тергөө органдарынын маалыматы боюнча, Амир досу экөө мыкаачылык менен адам өлтүргөн. Досу — 1994-жылы 6-октябрда туулган Фархат (ысымы өзгөртүлдү) аялы ага турмушка чыга электе 1990-жылы 25-декабрда туулган Кадир (ысымы өзгөртүлдү) менен мамиледе болгонун айылдагы адамдардан укканын айткан. Кадырдан өч алууну көздөп, бирок андан жалгыз өч ала албастыгын билген. 2018-жылдын 6-мартында анын үйүнө бирге катташып, кабарлашып турган досу Амир келген. Экөө кантип өч алып, карактап, өлтүрүү керек экенин алдын ала макулдашып сүйлөшүп, кылмыштуу план түзүшкөн.

Дагы эмне окуу керек

13:28, 19 Август 2022

Сатуучу аял милиционердин жоругун видеога тартып алып, ал интернетке тарап кеткен. Иш кантип аяктады?

10:25, 19 Август 2022

Ошто изделип жаткан адамдын денеси каналдан табылды

²⁰ “Акипресс-Турмуш” редакциясынын материалына шилтеме: <https://www.turmush.kg/news:474601>

*Миграцияны чагылдыруу
Сүрөт ачык булактардан алынды*

Буга чейин айтылып кеткендей, сүрөттөр дагы маалыматка бай келет. Жогорудагы сүрөт миграция темасына арналганы менен бир гана эркек балдар чагылдырылган. Бирок Кыргызстанда аялдар жана кыз-келиндер миграциялык процесстерге активдүү катышаарын жакшы билебиз. Коңшу Борбор Азия мамлекеттерине (жалпы мигранттардын санынын 20%)²¹ салыштырмалуу Кыргызстандан кеткен мигранттардын 40 же андан көп пайызын аялдар түзөт. Мисалы, статистикалык маалыматтарга карасак, 2016-жылы 5 899 эмигранттын 3,66 миңин, 62%ын аялдар түзгөн²². Ички миграцияда аялдардын үлүшү 67,7%, тактап айтканда 2017-жылы бир облустун башка облуска көчкөн 22 905 адамдын 15,5 миңин аялдар түзөт. Эмгек миграциясына негизи жаш аялдар, мектепти аяктаган жаш кыздар, секелектер да кетишет. Өз элинде мындай кыздарга карата терс стереотиптер калыптанып, мекенине кайткан учурда дискриминацияга кабылышат.

---

²¹ КР демографиялык китепчеси. Улуттук статкомитет. 2017-жыл. Шилтеме: [c98319ab-1c36-44a4-b473-90f99860b079.pdf \(stat.kg\)](https://stat.kg/c98319ab-1c36-44a4-b473-90f99860b079.pdf)

ГЕНДЕРДИК СЕЗИМТАЛ МАТЕРИАЛДАРДЫ ЖАСОО БОЮНЧА АДИСТЕРДЕН КЕҢЕШТЕР:

1. Каармандар арасында эркектер менен аялдар жөнүндө маалыматтар бирдей көлөмдө, тең болушуна көңүл буруңуз, башкача айтканда, ар кыл булактарга кайрылып, аялдардын да, эркектердин да пикирин билүүгө аракет кылыңыз;
2. Медиа үчүн дээрлик «көмүскөдөгү» адамдардын арасындагы көп түрдүү каармандар (мисалы, улуу курактагы аялдар) өзгөчө көңүл бурууга татыйт;
3. Көбүнчө эркектер басымдуулук кылган чөйрөлөргө, мисалы саясат жана экономика темасына аял-эксперттерди да аралаштырыңыз, толуктап айтканда аял менен эркектер түрдүү чөйрөлөрдөн, анын ичинде эркектер басымдуулук кылган (мисалы, саясат жана өкмөт, экономика жана ишкердик, коргоо жана чыр-чатактар, илим жана технологиялар, спорт ж.б.) чөйрөлөрдөн болушуна көңүл буруңуз;
4. Аял менен эркектер жаңылыктарда интервью берген эксперттер катары тең болушуна көңүл буруңуз. Атап айтканда, аялдарды «катардагы» жарандар же кайсы бир окуядан запкы жегендердин гана эмес, эксперттер менен кесипкөйлөрдүн катарына кошуңуз;
5. Аялдарга же алардын көйгөйлөрүнө (мисалы, аялдарга карата ырайымсыздык, алардын укуктары, жетишкендиктери ж.б.) арналган материалдардын санына көңүл буруңуз;
6. Ошондой эле гендердик теңчилик жана теңсиздик маселелерин чагылдырып, конкреттүү окуялар, тийиштүү саясий жана мыйзам маселелери менен гендердик теңчиликти колдоочу программалар жөнүндө материалдарды берүү зарыл;
7. Гендердик стереотиптерден эркиндик жана ЖМКлардагы көп ченемдүүлүк;
8. Өз ишинизде стереотиптерден, анын ичинде аял менен эркектердин коомдогу ролун сексисттик чечмелелөөлөрдөн алыс болуңуз. Андан тышкары, каармандардын же катышкан адамдардын гендердик тийешелүүлүгүнүн негизинде, анын ичинде салттуу «аял-эркектин сырткы мүнөздөмөлөрү менен аял-эркектин ролуна» таянып божомолдобоңуз;
9. Гендердик белги боюнча, мисалы, фермерлер – эркектер, ал эми башталгыч класстын мугалими – аялдар же аялдар – үй жумушундагылар жана очок ээси сыяктуу кесиптик стереотиптерден алыс болууга аракет кылыңыз;
10. Гендердик терс ынанымдарды билдирген же гендердик стереотиптерди бекемдеген (мисалы, «эркектик логика», «аялдык бакыт», «аялдык/аялдык эмес/эркектик/эркектик эмес иш») сөз айкалыштарын колдонуудан алыс болуңуз;
11. Аялдардын ар-намысын басынткан, дене-бойлук жана сексуалдык аспектилерди баса көрсөткөн / ашыкча көңүл бурдурган чагылдыруудан алыс болуңуз.
12. Журналисттик материалдарды даярдоодо гендердик сезимтал тилди колдонуңуз, гендердик стереотиптерден, сексизмден, басмырлоодон баш тартыңыз, стереотиптер ачык-айкын же купуя экендигине карабастан аларды колдонбонуз жана күчөтпөңуз;
13. Гендердик сезимтал тилди колдонууга аракет кылыңыз: кайсы бир кесип жөнүндө кеп кылууда же жалпылап айтып жатканда «эркек» деген түшүнүктү билдирчү сөздү гана эмес, ыңгайы келген учурда «кыз\аял» дегенди билдирчү сөздөрдү колдонуңуз («эгер студент жигит (кыз) билим алып жатса жакшы, демек, ал кыз\бала ийгиликке жетет», «жогору квалификациялуу пианист (кыз). Аялдарга да, эркектерге да тийешелүү гендердик-стереотиптүү туруктуу сөздөрдүн ордуна башка сөздөрдү издеңиз. Мисалы, аялды сүрөттөп жатып «алсыз\назик кыз» же бирөөнүн жубайына карата «мыкты жубайы» сыяктуу сүрөттөмөлөрдөн оолак болуңуз. Аялдарды алардын үй-бүлөлүк же жеке байланыштарынын негизинде эмес, жеке өзү толук баалуу адамдар катары

сүрөттөнүз. Аялдарды өз күйөөлөрүнүн “тиркемеси” катары көрсөтүүдөн алыс болууга аракет кылыңыз²³

14. Окутуу-үйрөтүүлөрдө спикерлер менен спикер аялдар тең салмактуу камтылышы керек;
15. Гендердик теңчилик маселелери менен алектенген уюмдардын пикири/сунуштары/отчеттору/баяндамаларына көңүл буруңуз;
16. Контекстке ылайык жыныс мааниге ээ эмес болсо гендердик-бейтарап формаларды колдонуңуз (мисалы, топтомо ат атоочторду: «жаштар», «персонал», «жамааттар»; жекелик сандын ордуна көптүк санды: «талапкерлер жасоого тийиш», «бардыгына зарыл»; гендердик маркерсиз формаларды: «туулган датасы» ж.б.).
17. Аялдардын бар экендигин жана катышуусун баса белгилөө зарыл болгон учурларда аялдардын кесибин жана социалдык таандыгын белгилөө үчүн феминитивдерди пайдалангыла (мисалы, «жетекчи аял», «журналист аял», «жазуучу аял», «иммигрант аял»), же болбосо текстте жыныска карата тийиштүү көрсөтмөлөрдү пайдалангыла (мисалы, «аял аскер адамдарынын тынчтык куруу миссиясына катышуусу»).
18. Сырткы келбетин, жаш курагын, үй-бүлөлүк макамын ылайыктуу учурда гана сүрөттөгүлө жана мындай сүрөттөөнү аялдарга да, эркектерге да карата пайдалангыла.
19. Аялдарды окуялардын курмандыктары катары эмес, жабырлануучулар катары, пассивдүү эмес, активдүү катышуучулары катары чагылдыргыла.
20. Маалыматты гендердик көйгөйдү эске алуу менен чагылдыргыла:
21. Жарыяланма аялдар менен эркектер жөнүндө ар тараптуу жана реалдуу түшүнүктү чагылдыра тургандыгына ынангыла.
22. Маалыматтарды гендердик белгиси боюнча бөлүштүрүп пайдалангыла.
23. Медиа-кабарларда гендердик маселелерди жөнгө салган укуктук жана саясий негиздерди, ошондой эле аларды жүзөгө ашыруунун абалын эске алгыла.
24. Сексуалдык жана гендерге шартталган зомбулук көйгөйлөрүн ылайыктуу жана туура чагылдыргыла:
25. «Курмандык» деген сөздү пайдалануудан алыс болгула. Гендерге шартталган зомбулуктан жабыр тарткан адамдар тууралуу сөз кылганда аларды кадимки эле адамдар, күчтүү инсандар катары чагылдыргыла.
26. Денесиндеги тактарды видеого/сүрөткө тартуу/сүрөттөө керек деп өжөрлөнбөгүлө; репортажга зомбулук учурларын чагылдырган сүрөттөрдү камтыбагыла; бейтарап сүрөттөрдү пайдалангыла.
27. Зомбулук жасаган адамды коргоого аракет кылбагыла. Атайылап же атайылап эмес болсо да зомбулуктуу жүрүм-турумду актабагыла.
28. Сексуалдык жана гендерге шартталган зомбулук көйгөйүнө тиешелүү мыйзамдык алкактарды белгилеп, ушул сыяктуу жагдайга дуушар болгон аялдар менен эркектер кайсы жакка жардам сурап кайрылса боло тургандыгы жөнүндө маалымдагыла.
29. Аялдар лидерлиги жана алардын саясатка катышуусу маселелерин чагылдыргыла:
30. Бардык кызыкдар тараптарга, анын ичинде аялдарга да өз пикирин билдирүү үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү бергиле.
31. Аял саясатчыларды жана талапкер аялдарды чагылдырууга терс же кичирткен маани берүүдөн алыс болгула.

---

1. ²³ Окуяларды гендердик сезгичтик жактан чагылдыруу жана медиа-сабаттуулук аркылуу экстремизмди жайылтууга каршы аракет көрүү боюнча колдонмого шилтеме: https://prevention.kg/wp-content/uploads/2020/08/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BC%D0%BE_%D0%BA%D1%8B%D1%80%D0%B3%D1%8B%D0%B7-%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5.pdf

32. Аялдардын экономикалык жана социалдык турмуштагы жана өнүгүү процессиндеги ролу маанилүү экендигин чагылдыргыла.
33. Гендердик теңчилик боюнча маселелер менен пикирлерди чагылдыргыла:
34. Гендердик маселелер аялдар гана эмес, эркектер тарабынан да талкууланышын камсыздагыла.
35. Гендер маанилүү фактор экендигин моюнга алып, гендердик көйгөйлөр өзүнө аялдын да, эркектин да кызыкчылыктарын камтый турганына ынангыла.
36. Редакциялык жамааттын гендердик маселелер жөнүндө маалымдуулугун камсыздагыла. Жалпыга маалымдоо каражаттарындагы гендердик этикага жана иш ордундагы теңчиликти эске алууга байланыштуу кошумча сунуштамалар «Жалпыга маалымдоо каражаттарындагы Гендердик этика кодекси²⁴», «Иш ордундагы теңчиликти эске алуу үчүн көзөмөлдөөчү тизме²⁵» тиркемелеринде чагылдырылган

---

²⁴ Медиалар үчүн гендердик-этикалык кодекс.

Шилтеме: <https://mediasabak.org/media/library/2021/12/08/dc3ad08224504aaebc493005e3c84c00.pdf>

²⁵ Журналисттердин Эл аралык Федерациясы, IFJ. Шилтеме: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Rukovodstvo-po-genderno-chuvstvitelnoj-zhurnalistike_Kg.pdf

"Тендик нуру"
демилгеси
аялдарга жана кыздарга карата
зомбулукту жок кылуу

Гендердик-сезимтал журналистикага умтулуу боюнча МАКУЛДАШУУ²⁶

1. Жалпы жоболор

1. Ушул Макулдашуу төмөндө көрсөтүлгөн шарттарда ушул Макулдашууну кабыл алган медиа уюмдар үчүн сунуштама болуп эсептелет.
2. Макулдашуу медиа уюмдарда гендердик-сезимтал журналистиканын жана гендердик теңчилик принциптерин илгерилетүү боюнча сунуштарды камтыйт.
3. Макулдашуу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жана «Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Мыйзамдын, КР журналисттеринин Этикалык кодексинин, Медиалар үчүн гендердик-этикалык кодексин, Кыргыз Республикасы кабыл алган эл аралык пакттардын жана кодекстердин ченемдерин камтыйт.

2. Негизги максаты

4. Ушул Макулдашуунун максаты Кыргыз Республикасынын медиа уюмдарына гендердик-сезимтал журналистиканын принциптерин киргизүү болуп саналат.

3. Медиа уюмдарга сунуш

5. Ушул Макулдашууну кабыл алган медиа уюмдар өз ишмердүүлүгүндө жана редакциялык саясатында гендердик теңдикке умтулууга, гендердик-сезимтал журналистиканын принциптерин киргизүүгө милдеттүү.
6. Өз ишмердүүлүгүндө гендердик стереотиптерге жана дискриминацияга жол бербейт.
7. Журналисттер кесиптик ишмердигинде сексисттик кастыктан алыс болуп, гендердик-сезимтал тилди колдонуп, аялдар менен эркектерге бирдей мүмкүнчүлүктөрдү бериши керек. Гендердик зомбулук учурларын чагылдырууда журналисттер курмандыктардын укуктарын жана таламдарын сактоого милдеттүү. Кастык тилин, анын ичинде сексисттик терминологияны колдонбошу керек.
8. Кадр саясатында, милдеттерди жана темаларды бөлүштүрүүдө гендердик дискриминацияга жол берилбейт, аял менен эркектерге бирдей жумуш шарттарын, бирдей эмгек акыны жана карьералык өсүш үчүн тең мүмкүнчүлүктөрдү кепилдейт.

4. Медиа уюмдар үчүн зарыл чаралар

9. Сексуалдык ыдык, гендердик дискриминациянын алдын алуу боюнча комплекстүү чараларды көрүү. Кызматкерлерден даттануу келип түшкөн учурда Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзам актыларына жана Медиалар үчүн гендердик-этикалык кодекске ылайык текшерүү жүргүзүп, акыйкат чечим кабыл алуу зарыл.

2021-жылдын 12-ноябрында Бишкек шаарында өткөн "Медиадагы гендердик оптика" аймактык форумунда кабыл алынды жана бирдей юридикалык күчкө ээ болгон кыргыз жана орус тилиндеги түп нускада түзүлдү. Бул Макулдашуунун жоболорун чечмелөөдө кайчы пикирлер келип чыккан учурда медиа уюмдар кыргыз тилиндеги текстти жетекчиликке алат.

Биз төмөндө кол койгондор ушул Макулдашууну жогоруда аталган шарттарда кабыл алабыз:

²⁶ Гендердик-сезимтал журналистикага умтулуу боюнча макулдашуу. Шилтеме: <https://mediasabak.org/kg/news/302/>

Медиалар үчүн гендердик-этикалык кодекс²⁷

Бул кодексти кабыл алган медиа уюмдар өз контентинде жана редакциялык саясатында гендердик теңдикке умтулууга, гендердик стереотиптер менен күрөшүүгө милдеттенет. Кодекс КРнын Конституциясына жана мыйзамдарына, КР кабыл алган эл аралык документтерге, КР журналистинин этикалык кодексине негизделген.

Менеджмент

1. Медиа уюм гендердик теңдикти жайылтуу аркылуу өнүккөн жана адилеттүү коомду куруудагы өз ордун терең түшүнөт жана ошого шайкеш иш алып барат.
2. Медиа уюм кадрдык саясатында, милдеттерди жана темаларды бөлүштүрүүдө гендердик дискриминацияга жол бербейт.
3. Медиа уюм аялдарга жана эркектерге бирдей эмгек шарттарын, бирдей эмгек акыны, кызматтан жогорулоого тең мүмкүнчүлүктөрдү кепилдейт.
4. Медиа уюм сексуалдык ыдык, харасмент жана гендердик дискриминациянын алдын алуу үчүн комплекстүү чараларды кабыл алат. Бул боюнча кызматкерлерден арыз түшсө, тыкыр текшерүүдөн кийин адилеттүү чечимдерди чыгарат.
5. Медиа уюм үй-бүлө менен жумушту айкалыштырууда же дагы башка турмуштук шарттарда аялдар менен эркектер үчүн бирдей ийкемдүү саясатты иштеп чыгат.
6. Медиа уюм өз кызматкерлеринин гендердик маалымдуулугун жогорулатууга, кесиптик көндүмдөрүн жакшыртууга умтулат.

Контент

7. Медиа уюм өз контентинде гендердик стереотиптерге, дискриминацияга жол бербейт, ар дайым гендердик теңдикти сактоого умтулат.
8. Журналист сексисттик кастык тилинен качып, гендерге сезимтал тилди колдонот.
9. Журналист маалыматтын булагы, эксперттик көз карашын билдирүүчү катары аялдар менен эркектерге бирдей мүмкүнчүлүк берет жана алардын ар бирин салттуу эмес ролдордо чагылдырууга аракеттенет.
10. Журналист гендердик зомбулук темасын чагылдырганда курмандыктын укуктарын жана кызыкчылыктарын биринчи орунга коет. Бул көйгөйдү ашыкча жөнөкөйлөтүп, ага турмуштук кадыресе көрүнүш катары түс берүүдөн карманат.

²⁷Медиалар үчүн гендердик-этикалык кодекс.

Шилтеме: <https://mediasabak.org/media/library/2021/12/08/dc3ad08224504aaebc493005e3c84c00.pdf>

ИШ ОРДУНДАГЫ ТЕҢЧИЛИКТИ ЭСЕПКЕ АЛУУ ҮЧҮН ЧЕК-БАРАКЧА²⁸
(Журналисттердин Эл аралык Федерациясы тарабынан иштелип чыккан, IFJ)

Иш ордундагы теңчиликти камсыздоо үчүн кызматкерлер профсоюз тарабынан жеке да, жамаат түрүндө да көрсөтүлүшү керек, ал эми эмгек мамилелери жамааттык келишимдер менен жөнгө салынууга тийиш.

Кызматкерлерди ишке алуу

- Вакансия жөнүндө жарыяда компания мүмкүнчүлүгү чектелген, азчылыктардын өкүлү болгон жана өкүлчүлүктөрү жетишсиз болгон топтордун ичинен талапкерлердин арыздарын кабыл ала тургандыгы көрсөтүлөт.
- Вакансия жөнүндө жарыяда белгилүү бир жаш курактагы топторду басмырлабаган сөз айкаштары колдонулат.
- Кызмат ордун баяндоодо бардык талапкерлер ээ болууга тийиш болгон көндүмдөр менен билимдер көрсөтүлөт.
- Талапкерлерди салыштыруу форматтары жеке мүнөздөмөлөрүнө же социалдык таандыгына эмес, тажрыйбага, билимге жана компетенцияга негизделген.
- Кыска тизмени түзүү процесси анын калыстыгы менен бейтараптыгын кепилдөө үчүн өзүнчө комиссия/үчүнчү тарап тарабынан көзөмөлгө алынат.
- (Ылайыктуу болсо) Мүмкүнчүлүгү чектелген талапкерлерди колдоо максатында арыз берүү жана ишке алуу процессинде алар үчүн атайын шарттар түзүлөт.

Компаниянын саясаты

- Кызматкерлерге жетекчиликтин иш ордунда теңчиликти камсыздоо ыкмасына ыктай тургандыгы жөнүндө маалымат берилет.
- Кызматкерлерге компаниянын бирдей мамилени тикелей көзөмөлдөй турган саясаттары тууралуу маалымат берилет.
- Саясаттар кызматкерлер жана алардын өкүлдөрү менен кеңешүү, түшүнүшүү жана колдоонун негизинде иштелип чыгат.

Бирдей акы төлөө жана мүмкүнчүлүктөр

- Айлык акыдан кармап калуу алдын ала жазуу жүзүндөгү келишимсиз жүргүзүлбөйт (бул эмгек келишимине же мыйзамга ылайык зарыл болгон же уруксат берилген учурлардан тышкары).
- Кызматкерлерге эне болууга, ата болууга жана бала асырап алууга, айлык акы алууга, ооруганы боюнча жөлөкпул алууга жана штатты кыскартуу боюнча жөлөкпул алууга болгон жана мыйзамда белгиленген укуктар боюнча так нускамалар берилет.
- Компанияда майыптыгы бар адамдар үчүн зарыл болгон оңдоп-түзөөлөр жана кошумча жардам эске алынган.
- Кызматкерлердин компаниянын кызмат боюнча жогорулоо жана кошумча акы төлөө боюнча саясаты тууралуу так маалыматы бар. Иш ордундагы басмырлоого жол бербөө.
- Компаниянын саясатында расасы, жынысы, жаш курагы, майыптыгы, дини боюнча басмырлабоо принциптери так жазылган.
- Ишке алуунун бардык этабында мазактоого жана куугунтуктоого тыюу салган так эрежелерди кабыл алуу зарыл.
- Кызматкерлерге басмырлоо, анын ичинде коркутуу же тийишүүлөр боюнча ички даттанууларды берүүгө мүмкүндүк берген так тартиптик жол-жобо кабыл алынган.

²⁸ Журналисттердин Эл аралык Федерациясы, IFJ. Шилтеме: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Rukovodstvo-po-genderno-chuvstvitelnoj-zhurnalistike_Kg.pdf

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТ:

1. **“Гендерные стереотипы: понятие, примеры, причины появления”**, 2021-жыл, автору: Даниил Т.. Шилтеме: <https://dnevnik-znaniy.ru/obshestvo/gendernye-stererotipy.html?ysclid=l8oh6b3dbp123929199>
2. **Окуяларды гендердик сезгичтик жактан чагылдыруу жана медиа-сабаттуулук аркылуу экстремизмди жайылтууга каршы аракет көрүү боюнча колдонмо**, авторлору Гүлнара Ибраева жана Гүлнура Төралиева. Шилтеме: https://prevention.kg/wp-content/uploads/2020/08/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BC%D0%BE_%D0%BA%D1%8B%D1%80%D0%B3%D1%8B%D0%B7-%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5.pdf
3. **Гендердик-сезимтал журналистика боюнча колдонмо**, 2020 жыл, автору Юлия Гончар. Шилтеме: http://wsc.kg/wp-content/uploads/2021/01/Rukovodstvo-po-genderno-chuvstvitelnoj-zhurnalistike_Kg.pdf
4. **“Гендер жана ЖМК”**. Журналисттер үчүн окуу куралы. Авторлору: Сидорская И., Раду А. Шилтеме: <http://elib.bsu.by/bitstream>
5. **Жаңы медиалар боюнча курстар жыйнагы**, Курстун авторлору: Амзин А., Киромова М., Кузьменко Э., Лотарева А., Булли В., Светличная Д., Тома А., Торалиева Г., Юнусов Л. Редактор: Мээрим Шамудинова. 2021-жыл. Шилтеме: https://school.cabar.asia/wp-content/uploads/2021/10/sbornik_kyrgyzstan-kg-2-vjeb.pdf
6. **Ж.б. ачык булактар**